

УДК 786.8

I. В. ЩЕРБАК

м. Миколаїв, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗКРИТТЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ МУЗИЧНОГО ТВОРУ БАЯНІСТОМ-АКОРДЕОНІСТОМ

Стаття присвячена формуванню технології розкриття цілісного художнього образу музичного твору студентами, що навчаються по класу баяна-акордеона. Поетапне розкриття художнього образу музично-го твору баяністом (акордеоністом), на думку автора, сприятиме гармонійному музичному розвитку особистості виконавця.

Ключові слова: технологія, інтерпретація, художній образ, музичний твір, баяніст (акордеоніст).

Постановка наукової проблеми у загальному вигляді. У гносеологічному плані мистецтво постає як своєрідна форма проникнення у сутність дійсності. Мистецьке сприйняття дійсності володіє характеристиками повноти, цілісності, особистісної причетності. Виконання музичного твору вимагає від виконавця не лише професійної майстерності, але й достовірного втілення задуму композитора, тобто створення художнього образу. Одним з найважливіших завдань виконавської педагогіки є виховання в учня особистісного ставлення до музичного твору, усвідомлення поетики з композиційними особливостями твору, створення художнього образу та втілення його у виконанні, тому створення художнього образу, як методичний засіб пізнання музичного змісту, потребує постійного вдосконалення, нових теоретико-прикладних розробок, пошуку нових технологій і методів. Актуальність теми статті випливає із сучасного стану музичної теорії та практики, в силу високих гуманістичних ідеалів сучасного українського суспільства, що прагне до виховання гармонійно та емоційно розвинутої особистості.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питання емоційної сфери особистості досліджувалися багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями в галузях психології, педагогіки та філософії. Серед них: В. Войтко, Д. Големан, Т. Кириленко, Л. Котова, О. Леонтьєв, Дж. Мейер, В. Петрушин, Ж. Сартр, П. Симонов, П. Склляр, Н. Тихомирова Г. Ципін та ін.

Основні принципи педагогічної діяльності, спрямованої на формування виконавських дій у процесі навчання грі на музичному інструменті розглядалися в роботах Ю. Акімова, Л. Баренбойма, М. Баринової, Г. Когана, С. Мальцева, Я. Мільпейна, Г. Нейгауза, С. Савшинського, А. Сударикова та інших. Дослідженнями в галузі створення художнього образу музичного твору, його культурно-духовного та індивіду-

ально-особистісного змісту займались Б. Афанасьев, В. Бесфамільнов, М. Бонфельд, О. Гараз, А. Гольденвейзер, Л. Гранецька, М. Давидов, С. Карась, Г. Нейгауз, О. Рябов, А. Сохор, В. Топілін, С. Фейнберг та інші.

Основи методики художньо-естетичного аналізу музики та формування уявлень про художній образ розкриті в дослідженнях Л. Мазеля, Є. Назайкінського, М. Тіца, Ю. Холопова, Д. Христова та інших. Питання розкриття художнього образу музичного твору баяністом-акордеоністом у контексті формування виконавської майстерності досліджували М. Давидов, І. Пуриц, емоційної стійкості та виконавської надійності – Л. Котова, Д. Юник, розвитку техніки баяніста – А. Береза, В. Зав'ялов, В. Князев та інші.

Усі вищезазначені дослідники торкаються окремих питань формування художнього образу в музиці і сконцентровують свою увагу на її окремих виражальних засобах. **Метою даної статті** є обґрунтування технології розкриття художнього образу музичного твору баяністом (акордеоністом).

Виклад основного матеріалу дослідження. На етапі аналізу музичного твору, з'ясування його художнього образу, студенти набувають досвіду художньо-творчої діяльності, оволодівають знаннями, уміннями і навичками, необхідними для сприйняття музики, декодування емоційно-чуттєвого художнього образу, змодельованого автором твору та адекватного, емоційно правильного її виконання. У процесі аналізу повніше розкриваються зміст творів, їхня художня краса і неповторна своєрідність, посилюється психо-емоційний вплив музики.

Надзвичайно важливо навчити студентів відчувати і розуміти музику. Очевидно, що музичний, емоційний та психологічний розвиток студентів характеризується певними особливостями, яким має відповісти добір музичних

творів. Музичні твори, які використовуються в роботі з музикантами-початківцями, мають відповідати наступним художньо-педагогічним вимогам:

- сприяння розвитку гуманних почуттів;
- художність;
- емоційна насыченість;
- змістовність;
- захоплюючий сюжет;
- мелодичність;
- простота форми;
- доступність за змістом.

У вихованні музиканта – майбутнього виконавця чи вчителя, у формуванні його творчої індивідуальності та удосконаленню майстерності важливу роль відіграє той репертуар, над яким він працює в процесі всього навчання. Чим ширше коло художніх образів, чим різноманітніші стилістичні особливості, мова виконаних творів і, нарешті, чим глибше вони вивчені, тим більше умов для різnobічного розвитку особистості майбутнього музиканта [5, с.102].

Музика безмежна у своєму неповторному відображення об'єктивного світу, тому педагоги мають використовувати у навчально-виховному процесі, в першу чергу, ті твори, які відображають важливі події в житті народу, його історію, почуття та емоції людини, картини і явища природи, а також різноважну народну музику. З досвіду відомо, що музикант-початківець легко сприймає яскраві і прості образні порівняння. Музичні твори мають ретельно відбиратися викладачем з точки зору виховної і художньої цінності навчального матеріалу для студентів певного курсу.

Відповідно до Т. Росул поняття «інтерпретація» – це ідеальне утворення у вигляді розуміння змістової сутності музичного твору, яке реалізується у виконанні, навчальній діяльності або якій-небудь іншій формі [7]. Інтерпретація музичного твору завжди має індивідуальний характер, оснований на наявності у виконавця власної концепції втілення авторського задуму.

Пріоритет виконавця полягає у тому, що тільки в процесі виконання музичний твір можливо визначити як музику. Текст, записаний композитором, оживає і стає музикою в процесі виконавства і знаходиться в залежності від творчої майстерності виконавця, від специфіки його виконавської драматургії [1, с.223]. В музиці інтерпретація виражається в мистецтві такого виконання музичного твору, яке що-

найповніше розкриває його зміст. Отже, однією зі складових процесу інтерпретації є розкриття музичного образу твору.

Музичний образ є системою життєвих (емоційних, рухових, сенсорних, мовних, ситуативних тощо) асоціацій, який знаходить своє втілення у музичному матеріалі – моделюється в музичних засобах і породжує в них відношення, названі «синтаксисом образу» [3, с.118].

Вже при ознайомлені з твором виконавець накреслює в загальних рисах художні цілі і засоби їх технічного втілення. У свідомості музиканта весь час присутнє уявлення про те, як повинна звучати п'еса, які виражальні засоби будуть найбільш органічними для даного твору [6, с.117].

Початковий етап роботи над музичним твором повинен бути пов'язаний, насамперед, з визначенням художніх завдань і виявленням основних труднощів на шляху до досягнення кінцевого художнього результату, що завершується концертним виступом. Потрібно піддати аналізу зміст, форму, інші особливості музичного твору і інтерпретувати його за допомогою техніки, емоцій і волі, тобто створити художній образ [2, с.109]. Художній образ розглядаємо як загальну категорію художньої творчості, спосіб і результат освоєння життя в мистецтві.

Художній образ – це специфічний для мистецтва спосіб втілення творчого задуму митця у чуттєво сприйманих матеріальних формах засобами художньої мови. Тобто, художній образ – це засіб об'єктивування творчого духу в матерії формування, що надає йому виразних, досконалих способів буття «у формах дійсності», що є перехідною ланкою, засобом надання естетично опанованій дійсності досконалого ідеального буття у межах твору як духовного цілого [4, с.372].

Зміст і внутрішня будова музичного твору багато в чому визначаються акустичними якостями звуку (висотою, динамікою, тембром, об'ємом звучання тощо) та інтонаціями, що дозволяють конкретизувати художній образ, спираючись на емоційно-асоціативний досвід слухача. Розкриття художнього образу музичного твору одночасно здійснюється на двох рівнях: перцептивному та апперцептивному, оскільки образ, як продукт мистецької діяльності, являє собою єдність раціонального та почуттєвого, інтелекту та емоцій. Перцептивний рівень пов'язаний зі слуховим сприйнят-

тям музики, а апперцептивний – з її уявленням. Лише багаторазове сприйняття музики дозволяє учню сформулювати повноцінний і цілісний образ твору.

Розглядаючи основні етапи в розкритті цілісного художнього образу в музичному творі баяністом (акордеоністом), ми дійшли висновку в необхідності обґрунтування певної художньо-педагогічної технології для досягнення означеної мети. Цілісне розкриття художнього образу має реалізовуватись в навчально-виховному процесі шляхом сприйняття, аналізу, та інтерпретації художнього образу (рис. 1).

Рисунок 1. Форми розкриття художнього образу у навчальному процесі

Головною метою художньо-педагогічної технології розкриття художнього образу музичного твору є гармонічний музичний розвиток студентів завдяки емоційному сприйманню музики, як передумови формування у студентах цілісного образу твору. Змістовна складова технології розкриття цілісного художнього образу музичного твору, на нашу думку, має включати послідовність наступних етапів.

Етап перший – підготовчий. На цьому етапі (ще перед ознайомленням з музичним твором) збираються відомості про композитора, з'ясовуються особливості його творчості, досліджується історична епоха, в яку він жив. Іншими словами, вивчаються історичні передумови написання композиції та емоційні характеристики та стани, характерні для певної епохи і даного композитора. Досліджується назва твору, її художнє та емоційно-психологічне забарвлення. На цьому етапі баяніст (акордеоніст) початківець повинен безпомилково визначити стиль музичного твору. Так, у своєму репертуарі баяністи-акордеоністи використовують як оригінальні композиції, так і найрізноманітніші перекладення, транскрипції, обробки (органні, фортепіанні, скрипкові, оркестрові п'єси тощо). Вивчаючи стилістичні особливості, необхідно визначити епоху створення музичного твору та його характерні ознаки. Наприклад, полонез (від франц. danse polonaise – «польський танець») – польський народний

танець. Розвинувся на основі народного «пішого» танцю-ходу статичного, урочистого характеру, що у XVIII ст. поширився по всій Європі. Полонез відкривав колись і дотепер відкриває урочисті танцювальні вечори та придворні бали. Його можна було назвати урочистим ходом, під час якого дами зустрічали кавалерів... Охарактеризувати полонез можна як помірну, витончену прогулянку під музичну, що потребує строгого ритму... Танець шляхетності і честі, один з не багатьох тих, що вдало перейшли з одного сторіччя в інше, не втративши при цьому свого достоїнства і пишноти [8]. Отже, ще не прослухавши твір, студенти мають можливість уявити ту епоху, представити себе на придворному балу та відчути емоції, які наповнюють полонез. Таким чином, перший етап характеризується виникненням інтересу до твору, що робить процес прослуховування більш результативним.

Другий етап – ознайомлення з твором (перше прослуховування музичного твору). Перше прослуховування музичного твору дозволяє учням охопити весь твір, виділити окремі фрагменти, ознайомитися зі змістом композиції, порівняти очікувані емоції (обґрунтовані на першому етапі) з емоційним забарвленням твору, посилити апперцептивне сприйняття. На цьому ж етапі відбувається вербальний опис розкриття почутого і відчутого, конкретизація змісту та художнього наповнення твору. Осягаючи авторський задум, освоюючи емоційну наповненість художнього образу музичного твору, студенти ідентифікують емоції автора твору з власними, ототожнюють емоційний зміст художнього образу зі своїми емоційними переживаннями.

Третій етап – загальний аналіз музичного твору. Шлях аналізу іде від розкриття його змісту, задуму, від загальної характеристики твору до деталей і окремих виразних засобів. У вокальних творах цей аналіз значною мірою пов'язується з поетичним текстом.

На цьому етапі аналізується будова, стиль, характер, темп твору, різні особливості викладу, мелодія, гармонія, метроритм, вивчаються штрихи та емоційні відтінки. Опора на суб'єктивний складник сприйняття музичного твору (як неодмінна умова реалізації герменевтичного підходу) сприяє розвитку емоційної сфери творчої особистості, вихованню її емоційної культури, виступаючи як важлива психолого-педагогічна умова формування творчої особи-

стості музиканта-виконавця. З іншого боку, аналізуючи музичний твір, учні відкривають для себе специфічні особливості репрезентації емоцій і їхнього розвитку в музичному творі, які притаманні певному автору, історичному часі, стилю, жанру тощо. Мислення студентів має бути націленим на з'ясування того, яка ця музика, які почуття і переживання викликає, якими засобами вона цього досягає. На цьому етапі слід спрямовувати увагу студентів не на окремі якості твору, а на сам процес руху, його організацію і динаміку. Свідомо й осмислено сприймаючи ці особливості, осягаючи їхні закономірності, студенти збагачують свій внутрішній світ в емоційному плані, розвивають емоційну культуру.

Четвертий етап – повторне прослуховування музичного твору, що має на меті уточнення, деталізацію аналізу, де виокремлюється структура й емоційний зміст музичного твору. Баяніст (акордеоніст) повинен аналізувати будову мелодії, а також гармонію, фактуру, форму з метою добору й застосування технічних прийомів, які б відповідали внутрішній суті музики. При повторному слуханні викладач повинен підводити до розкриття виразних засобів, які особливо яскраво характеризують музичний образ твору. Головна увага звертається на ті засоби, які у даному творі є провідними. Діти повинні діставати правильну інформацію, хоча подекуди не повну, але ніяк не викривлену. Викладачу слід пам'ятати про небезпеку спрошення, підміни власне музичних відомостей побутовими прикладами, подекуди далекими від музики. Необхідно уникати підтасовки під музику поза музичних асоціацій, особливо під виглядом «програмних тлумачень».

Програму твору не слід ототожнювати з програмністю як специфічним засобом вираження змісту музичного твору (шляхом використання композитором на основі слухових та інших асоціативних паралелізмів, подібних звукових комплексів), коли незалежно від того, є чи відсутні словесні пояснення, у свідомого слухача виникають конкретні уявлення. При поясненні творів слід особливо потурбуватися про те, щоб у дітей не виникали спрощені уявлення про музику як про мистецтво, завданням якого є «описувати й ілюструвати». Завдання пояснень – поглибити, закріпити і зробити осмисленими музичні враження дітей. Слід, щоб пояснення було коротким, чіт-

ким, конкретним і образним. Художня характеристика твору, яку дає викладач, повинна повністю підтверджуватись музичним текстом.

П'ятий етап – визначення стилю виконання. Необхідно навчити студентів віддавати собі звіт про почуте, розбиратися в тому, як, якими засобами виражений в музиці її зміст, як втілені ті думки і почуття, що схвилювали слухача, чим композитор досягнув такої сили впливу на слухача. На цьому етапі визначаються засоби, за допомогою яких баяніст (акордеоніст) зможе переконливо передати художній образ – спосіб, стиль, темп, ритм, метр, виражальні засоби музичної виразності виконання твору, виходячи з переживань, емоцій та умовисловів, тобто особистісного художнього образу, який вже сформувався. Неодмінною умовою відповідного всебічного розкриття художнього образу є врахування особливостей музичного інструмента. Роботу над виразним відтворенням мелодії треба вважати головним чинником формування мистецької майстерності баяніста (акордеоніста). В першу чергу, з'ясовується, для якого інструмента/інструментів було написано твір композитором. Якщо твір являє собою перекладення (органних, фортепіанних, скрипкових, оркестрових, п'ес тощо), слід приділити особливу увагу можливостям баяну (акордеону) в передачі оригінальних характеристик, тембральних особливостей інструменту-оригіналу, емоційних відтінків музичного твору.

Необхідно враховувати, що баян (акордеон) характеризуються такими якостями, як протяжність звучання, рухома голосна динаміка, однак динамічний паралелізм в звучанні багатоголосся є недоліком баяна (акордеона), що ускладнює процес іntonування багатоголосся і диференціювання за голосністю лініарних пластів звукового потоку. Критерій зв'язності-роздільноті є для баяна (акордеона) дуже важливим. Основна властивість інструмента – співочість, оскільки mix, за рахунок досить тривалого дихання, дозволяє досягти тонких проявів музичної експресії.

Шостий етап – інтерпретація, тобто процес звукової реалізації нотного тексту, передача слухачеві розкритого учнем художнього образу музичного твору. Отже, художньо-педагогічна технологія розкриття цілісного художнього образу музичного твору, на нашу думку, має складатися з шести основних етапів (рис. 2). Зрозуміло, що, у разі необхідності, ви-

Рисунок 2. Художньо-педагогічна технологія розкриття художнього образу музичного твору

ділені етапи можуть повторюватися з метою певних уточнень, з'ясування питань, що виникли в процесі роботи над твором, опрацювання різнопланових нюансів, емоційних акцентів композиції. Повторення, а також закріплення музичних вражень є одним із найважливіших методів музичного виховання. Повторюючи той чи інший твір, слід звертати увагу дітей на ще не засвоєне, раніше не почуте або незрозуміле.

Художньо-педагогічний аналіз сприяє поглибленню музичного сприйняття тоді, коли викладач, розуміючи, що музика впливає на нас силою того ставлення до світу, яким володіє композитор і яке він виразив у творі в цілому, а не в окремих деталях, спрямовує увагу студентів на виявлення авторської позиції. Тому від аналізу художньої форми музичного твору доцільно переходити до аналізу того художнього світу, який виникає в людини при сприйманні музики. Не менш важливо, щоб нотні знаки стали для студента символами осмислених музичних комплексів, що є передумовою розвитку внутрішнього музичного слуху баяніста (акордеоніста), її всебічного розвитку як музиканта.

При аналізі музичних творів слід враховувати, що суб'єктивність музичного сприйняття визначена межами, зумовленими інваріативними елементами музики, і виявляється у неповторному особистому ставленні до музично-го твору. Варіативність і багатозначність слу-

хацьких інтерпретацій сприяє тому, що при зіткненні думок учнів, при колективному аналізі музики, розкриваються нові грані музики, її змісту, виявляються задум композитора. Студенти повинні стати повноцінними співавторами аналізу музики. Саме колективно-творчий аналіз музики на занятті відкриває великі можливості для глибокого осягнення естетичного змісту музичних творів, розвитку музичної культури студентів. Із цього стає зrozумілим, що інтерпретація музичного твору сприяє не тільки розширенню емоційної сфери творчої особистості музиканта-виконавця, а й вихованню її емоційної культури.

Висновки. Технологія розкриття художнього образу музичного твору, на нашу думку, має включати наступні етапи: підготовчий етап, етап ознайомлення, загальний аналіз та його деталізацію, визначення стилю виконання та інтерпретацію. Розкриття художнього образу напряму пов'язане з розвитком у дітей музичних представень, творчої уяви та досягається шляхом поетапного вивчення музичного твору. Продовження дослідження вбачається автором в розробці інструментальної складової технології, тобто в розробці предметної методики, засобів та форм організації навчально-го процесу.

Література

1. Завгородня Г. Елементы музыкального языка в системе исполнительской интерпретации / Г. Завгородня // Музичне мистецтво і культура. Наук. вісник ОДМА ім. А. В. Нежданової /

- [Гол. ред. О. В. Сокол]. — Одеса : Друкарський дім, 2008. — Вип. 9. — С. 218—228.
2. Ліпс Ф. Искусство игры на баяне / Фридрих Ліпс. — М. : Музика, 1985. — 158 с.
 3. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В. В. Медушевский. — М. : Музика, 1976. — 256 с.
 4. Мовчан В. С. Естетика : навч. посіб. / В. С. Мовчан. — К. : Знання, 2011. — 527с.
 5. Онегін А. Робота над репертуаром / А. Онегін // Баян и баянисты : сб. метод. матеріалов. — М. : Советский композитор, 1974. — Ч. 2. — С. 102—128.
 6. Пуриц І. Г. Гра на баяні. Методичні статті. Переклад з рос. мови / І. Г. Пуриц. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2007. — 232 с.
 7. Росул Т. Педагогічна інтерпретація музичного образу в процесі підготовки майбутніх вчителів музики [Електронний ресурс] / Т. Росул // Наук. вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». — 2009. — Вип. 16—17. — С. 165 — Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.v.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ped/2009/www17/Rosul.pdf>
 8. Словарь бальних танцев [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://danceseasons.com.ua/art—1-01-dictionary.html>

ЩЕРБАК І. В.

ТЕХНОЛОГІЯ РАСКРЫТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗА МУЗЫКАЛЬНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ БАЯНИСТОМ-АККОРДЕОНИСТОМ

Статья посвящена формированию технологии раскрытия целостного художественного образа музыкального произведения студентами, которые обучаются по классу баяна-аккордеона. Постепенное раскрытие художественного образа музыкального произведения баянистом (аккордеонистом), по мнению автора, будет способствовать гармоничному музыкальному развитию личности исполнителя.

Ключевые слова: технология, интерпретация, художественный образ, музыкальное произведение, баянист (аккордеонист).

SHCHERBAK I. V.

TECHNOLOGY OF OPENING OF IMAGE OF MUSIC BY ACCORDIONIST

The article is devoted to forming of technology of opening the music image of musical schools' students that study playing the accordion or button accordion. The stage-by-stage opening of image, in opinion of author, will assist to harmonious musical development of students.

Key words: technology, interpretation, artistic image, music, accordion player.

УДК 378.147

К. К. ЗУБ

м. Миколаїв, Україна

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Спираючись на теоретичні праці та практичний досвід, автор проводить аналіз та намагається визначити технологічну роль театральної діяльності в системі фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: педагогічна майстерність, театральна діяльність, акторська майстерність.

Постановка проблеми. Складний етап розвитку суспільства, на якому перебуває Україна, спричиняє глибокі соціокультурні перетворення, зміни, особливо у сфері духовного відродження української нації та у сфері освіти. Духовність, культура все більше пронизують значущі події суспільного життя і свідомість людей. За таких умов постає завдання виховання розвиненої особистості, здатної до освоєння, успадкування та подальшого розвитку загальнолюдських духовних надбань. Цей процес має бути постійним і пов'язаним із спеціальною педагогічною діяльністю, зорієнтованою на формування і розвиток духовної особистості.

Значне місце в оновленні сучасної освіти належить завданню фахової підготовки майбутнього вчителя. Існуюча пряма залежність

якості вищої освіти від професійної підготовки майбутнього вчителя відносить формування педагогічної майстерності до однієї з найважливіших проблем вищої педагогіки.

Саме вчителі, які викладають дисципліни художньо-естетичного профілю, формують основи духовності, освіченості, культури та розвивають творчу здатність у своїх вихованців. Майбутні вчителі музичного мистецтва, духовний світ яких зростає на засадах мистецтва, мають освітити життя дитини вічними творчими мистецтва, навчити відрізняти повторне від прекрасного, створити умови для розвитку художнього смаку та тяжіння до постійного спілкування з мистецтвом.

Стан вивчення проблеми. Вирішення питання духовного виховання нації не можливе без такого двигуна, як творчий потенціал пе-